

CESARSKI (898) ai

cesarski (733), **casarski** (1), *skrót c.* (164); cesarski: casarski *LibLeg* (114 : 1).

cż- (1); -rski (727), -rzki (7); -rski : -rzki *WróbŻółt* (1 : 1), *BielKron* (308 : 4), *Mącz* (16 : 1), *SarnStat* (18 : 1).

-e- (26), -é- (23); -e- *OpecŻyw* (4), *KlerPow*, *Mącz* (17); -é- *OrzQuin* (3), *KochFr*; -e- : -é- *MurzNT* (1 : 1), *BiałKat* (1 : 1), *SarnStat* (2 : 17) (*Cn e pochylone*); -a- (497), -å- (88); -å- *RejRozpr*, *SkarŻyw* (39), *Phil*, *PaxLiz*; -a- : -å- *KrowObr* (5 : 2), *BielKron* (306 : 21), *Mącz* (14 : 3), *BielSpr* (18 : 5), *SkarJedn* (1 : 11), *CzechEp* (9 : 2), *GórnRozm* (1 : 2).

sg m N césarski (63). $\diamond$ *G* césarskiégo (62); -égo (4), -(e)go (58). $\diamond$ *D* césarski(e)mu (12). $\diamond$ *A* césarski (47), césarski(e)go (10). $\diamond$ *I* césarskim (24). $\diamond$ *L* césarskim (20), césarski(e)m (4); -(e)m *HistRzym*; -im : -(e)m *LibLeg* (2 : 3). $\diamond$ *f N* césarskå (98); -å (29), -(a) (69). $\diamond$ *G* césarskiéj (139), césarskié (1) *OpecŻyw* 120; -éj (1), -(e)j (138). $\diamond$ *D* césarski(e)j (39). $\diamond$ *A* césarskå (66) [*w tym LibLeg*: -å : -u: -am (4 : 3 : 1)]. $\diamond$ *G a. A skrót c* (1) *LibLeg*. $\diamond$ *I* césarskå (33) [*w tym LibLeg*: -å : -am : -u (4 : 2 : 1)]. $\diamond$ *L* césarski(e)j (12). $\diamond$ *V* césarskå (1). $\diamond$ *n N* césarskié (29); -ó : -e *SarnStat* (2 : 1), -(e) (26). $\diamond$ *G* césarskiégo (59); -égo *SarnStat* (4), -ego (1) *MurzNT*, -(e)go (54). $\diamond$ *D* césarski(e)mu (1). $\diamond$ *A* césarskié (25); -é (2), -(e) (23). $\diamond$ *I* césarskim (28). $\diamond$ *L* césarskim (8), césarski(e)m (2) *Mącz*, *GórnRozm*. $\diamond$ *pl N m pers* césarscy (23). *subst* césarskié (9); -é (2), -(e) (7). $\diamond$ *G* césarskich (23). $\diamond$ *D* césarskim (16). $\diamond$ *A m pers* césarski(e) (5). *subst* césarskié (17); -é (1), -(e) (16). $\diamond$ *I m* césarskimi (7), césarski(e)mi (1) *HistRzym*. *f* césarskimi (2). *n* césarski(e)mi (2). $\diamond$ *L* césarskich (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

*Przymiotnik od „cesarz”; caesareus, caesarianus, imperatorius Mącz, Cn; caesaris (G sp) Mącz; augustalis, augustianus, augustinus, imperialis Cn (898) : Italo fie wywołanije od cefarza AuguŃta/ [...] aby iedenkaždy poŃfedl do miaŃta fwe⁸⁰/a tam wyznanié vczinil bytz fie z ludu cefarŃkiégo. *OpecŻyw* 14v; bo fie nie Ńmiål czynitz krolem žádny bez cefarŃkié [!] mocy. *OpecŻyw* 120, 119v, 131; *MetrKor* 38/502; *BielŻyw* 125; CzeŃarŃci poŃłowie v Turzey gory czeŃekani. *MiechGlab* *7v, *8, 46; kthorem vmyŃlem y zyakiem dopuszczenyem CefarŃkim do Hordy yeŃdzil. *LibLeg* 7/36; zudaly naŃ od Crolya Iana C wågyerŃkiego ŃŃyna naŃŃzego mylego abyŃmy yego w przyaŃny CefarŃsku zalecyely *LibLeg* 8/26v; Athi kthorzi wthem nad wolyam CefarŃkam wladnacz chcza od thego od Ńzadzycz. *LibLeg* 11/187, 7/9v, 10, 31 [2 r.], 35v, 36 (49); CzuzŃz kiedy mowili na mié abyŃ bluzniŃ, abyŃ czynŃŃze CefarŃskie kaziŃ *WróbŻółt* L7, C4; *HistAl* F7v, F8v, G2v, G4, L7v (8); Ná konyec o vŃtawye CefarŃkyey/ ktorå Interim zowå/ åza Ńye zgadza Melånchton z Flåciufem *KromRozm I* H2v; *MurzNT Matth* 22/21; Toć byŃå przyczynå vŃtav tych ålbo ediktow CefarŃkich. *KromRozm III* P2, O6v, Q2; *KrowObr* 32v, 117v, Rr [2 r.]; *Leop Dan* 6/7, *Matth* 22/21, *Ioann* 19/12, *Act* 17/7; CefarŃski Ńyn/ choć maŃy/ moze dawåc złoto. *RejZwierz* 29v; *OrzRozm* P3; Przeto byŃ wyrok CefarŃki/ [...] åby dåley nie byli zåbijåni KrzeŃciånne *BielKron* 155; Potym z rokzånia CefarŃkiego Ńzlo przeciw iemu wielkoŃ ludu poŃpolitego y RycerŃkiego *BielKron* 190v; åby kŃiåzå Gwilelm byŃ månem CefarŃkim ålbo krolå RzymŃkiego *BielKron* 192v; Luter [...] / prowadzon od tegoz poŃlå CefarŃkiego/ [...] PiŃal z drogi do CefarŃzå/ do KŃiåzåŃ/ y do wŃzego Senatu CefarŃkiego *BielKron* 197; Papiez tedy rokzål z wolå CefarŃkå/ åby fie zyeŃhåli nå Syem znouu do Spiry *BielKron* 200v; Ńlåbey nådzyeie byli o*

łobie ludzie Cefárzcy *BielKron* 201 v; Miefiącá Lutego był Syem Cefárski we Frankforćie *BielKron* 217; Rołkazano thedy dekretem Cefárskim po wżytkiem krześciaństwie/ áby thy kfięgi Intherym przyięli w kościelech pod winámi. *BielKron* 233; rozwoził mu tę rzecz/ w iákiefy nieprzełpieczności fynowie Lántgráfowi oycá zołtáwią/ ktory iełt w ręku Cefárskich *BielKron* 237; Są też tam w tey ziemi y miáłtá Cefarłkie. NERdlingá łtáre miáłto Cefárłkie w pośrzodku Szwabłkiefy ziemie, *BielKron* 287v; Druzus Germánicus naprzod to miáłto miánowáł łwym przezwiłkiem/ pothym ná wieczną pámięć wezwał Cefárłkim imieniem Cefár Augułtá *BielKron* 287v; Drudzy cztherzey Ellektorow łzli przed Cefá: niołąc ornámentá Cefárłkie *BielKron* 331, 132, 137 *marg*, 140, 140v, 146 (258); Do industria fugiebatis conspectum Caesaris, Vmyslńieście łie chrónili przed Cefárzem/ álbo obliczności Cefárłkiefy. *Mqcz* 78b; Imperatorius, Co ku zwierzchności yákiefy należy. Ut Imperatorium edictum, Cefárłki edict/ álbo wyrok. *Mqcz* 280c, 1a, 3b, 30b, 123d, 198c, 280c, 384c, 482b; *OrzQuin* C3v, I4; Ale żeś łobie cześć Cefárłką przedemną śmiał przywłáfczyć/ niebędziefz krom kaźniefy *HistRzym* 43; tedy on łtáry gołpodłzrz [!] zżoná łwá włtawłszy z nieprzyiácielmi Cefárłkiefi pobili łpiące dworzány *HistRzym* 59v; á gdyż widziáłá że był zá pieczętowány pieczęćiá Cefárłką *HistRzym* 134, 2v, 49, 57v, 59, 130v; *RejPos* 250, 252v [2 r.]; Pięrsćień z páłcá łwégo/ Ziáwłszy wrzucił do złotá łkárbu Cefárłkiefy. *BialKat* d4v, 163v; *RejZwierc* 55v; Pirwłza Cohors, álbo Rotá [...] tá miáła Orłá przed łobá Cefárłki herb zá známię łwoie *BielSpr* 12; Ółáđenje Porthy Cefárłkiefy. WSzyłtká moc y spráwá Rycyrłka v Thurkow zależy ná ółáđeniu á zámknieniu Porty/ ludem Rycyrłkim zdrowia Cefárłkiefy *BielSpr* 51v, 12, 12v, 50v, 52 [2 r.], 52v (17); *WujJud* 19v *żp*; *StryjWjaz* B; bo iuz záś oná Rzymłká Cefárłka zwierzchność vłtáłá *CzechRozm* 165v; Cefárłkie záprawdę/ á máiełtatu pełne zdánie ktorem łię dawa znáć/ że ludzie ná wielkich dołtoynośćiách będący wiele krzywł máię przebáczáć *ModrzBaz* 81v; *SkarJedn* 195, 196, 215, 217, 220 (8); Przyzwol/ mowłły/ Doroto Cefárłkiefu rołkazániu *SkarŻyw* 125; Męczeńłtwo S. Gordyaná/ Senatora y namiełtnika Cefárłkiefy *SkarŻyw* 428, 21, 31, 70 *marg*, 87, 88 (32); łkád łię też zá priwileiem Cefárłkim Xiáżęćámi ná Niefwiežu y Olice pířzá. *StryjKron* 582, 562, 667, 722, 737 *CzechEp* 33, [390]; Pápieżowie Rzymłcy/ wyłtáwiwłszy tę łtolice łwoię/ groźni byli/ nie tylko wżytkim inłszym/ ále też y z Cefárłkiefy zwierzchności wyłzrobowáwłszy łię. *NiemObr* 63, 60, 61, 63; Ciefie rzéłřza/ y włzy Cefárłkie łłucháły. *KochFr* 123; *KlonŻal* C; *ReszPrz* 3; *WerGość* 245 [2 r.]; *BielSen* 11; *ActReg* 4v, 7, 8, 68 [2 r.], 90, 125; *Phil* 2; *LatHar* 316, 501, 734; Y był nieiáki Krolik (*marg*) Dworzánin ábo łługá krolewsłki, ábo vrzędnik Cefárłski. G. S. (-)/ ktorego łyn chorowáł w Káphárnaumie. *WujNT Ioann* 4/46, *Matth* 22/21, s. 93 [3 r.], 167, *Mar* 12/16, s. 170 (16); przypomnieć łie też tu może *ex Institutionibus Iustianiani*, on Státućik álbo Dekret Cefárłki *SarnStat* 1263, 1053, 1088, 1099, 1107, 1108 [2 r.], 1114; *SkarKazSej* 680a, b.

W charakterystycznych połączeniach: cesarski(-e,-a) dekret (18), dozwołenie (5), edykt (3), hetman (11), list (15), lud (13), ludzie (18), miásto (15), moc (9), obliczność (2), ornamenta, poddány (7), poseł (31), przykazanie (3), przyzwolenie (4), rada (4), rołkazanie (21), senat (16), sjem (6), statut, strona (6), uchwałá, ustawa (4), wojsko (7), wola (19), wyrok (6), żołniefz (3).

Przysłowie: bibl. Abovyem tho yesth rzecz łłufzłna y zeby tho czo yesth boze bogy bylo dano a czo Cefárłkie Cefárzowoy *LibLeg* 7/69v; Co Cefárłkie to dáć iemu A co boże to dáć łámemu *RejRozpr* B2; *MurzNT Mar* 12/17; *KrowObr* B2v; Oddayćiefz tedy co iełt Cefárłkiefy/ Cefárzowi: á co iełt

Bożego/ Bogu. *Leop Matth* 22/21 [*idem BielKron* 203, *RejPos* 249v, *WujNT Mar* 12/17, *Luc* 20/25]; *BielKron* 203; *RejPos* 46v, 249v, 250; *CzechRozm* 249; *CzechEp* [384]; *WujNT Matth* 22/21, s. 93 [3 r.], *Mar* 12/17, *Luc* 20/25; *PowodPr* 21 [ogółem 18 r.].

Wyrażenia: »cesarski dom« = *caesaris domus Vulg* (2): á gdy nie tylko z pośpolitych ále y zwielkich ítanow/ y Cefarfkich domow/ [...] do wiary przywiódł. *SkarŻyw* 600; *WujNT Philipp* 4/22.

»dwor cesarski« [szyk 17 : 4] (21): *BielŻyw* 142; Othofz gdym bil na dworze Czefarskyem thedy my nycz nyemowil *LibLeg* 7/100v, 7/100v, 10/65v, 11/31v [2 r.]; *BielKron* 146v [2 r.], 209, 236, 324, 414v; Tákiéż y Cromer twóy/ co do ciebie z Dworu Cefárkiégo piŕze/ téżem to widział. *OrzQuin* E; *HistRzym* 123 [2 r.]; *BielSpr* 50v, 52; *SkarŻyw* 13; *WujNT* 683 marg; *KmitaSpit* A4; *PaxLiz* E.

»imieniem cesarskim« [szyk 4 : 2] (6): *LibLeg* 11/22v, 28; Gdy ŕie thedy ziecháły ná Syem do Rátызbony/ záložono Syem imieniem y mocą Cefárfką/ iáko ieft obyczay. *BielKron* 218v, 413v, 414; *SkarŻyw* 573.

»korona cesarska« [szyk 6 : 5] (11): tenże Othoná Cefárfką koroną koronował. *BielKron* 174, 156, 168, 168v [3 r.], 180v, 326v [2 r.]; Ze z nich mieczow vrzędu ŕwieckiego/ íceptrow y kroleŕtw ŕwiátá tego/ y koron Cefárfkich łobie nábudowáli. *WujJudConf* 85; *SkarŻyw* 398.

»korona [= państwo] cesarska« (1): a ták był zubożył koronę Czeŕską y Cefárfką ná ty dáry. *BielKron* 326v.

»krolestwo cesarskie« (1): Híŕzpani Káftilliey kroleŕtwá Cefárskiego/ íi záŕię ná zachod od łłońcá fą *BielKron* 278v.

»z linii cesarskiej« (1): SAMŕon w Rzymie z zacnych/ y tych ktorzy ízli zliniey Cefarfkiey/ rodzicow wrodzony/ wnáukach ŕwieckich bárzo wyćwicżony był *SkarŻyw* 592.

»łaska cesarska, waszej cesarskiej miłości« [szyk 13 : 1] (13 : 1): panowie węgierfczi knam przisłaly posla swe^go zadayacz nas thes zatho abismi mi złasky naschey Czeŕŕarfkiey to Croleŕtwo Węgierŕkie dály Krola lanowemv Sinv *LibLeg* 10/67; bo czokolwiek dobrego czorka y wnvk ye^go k m. bedá znacz y miecz z łasky V. C. m. to nieynaczey pan moy przymowacz bedzie *LibLeg* 11/[32²], 7/35, 99, 10/67, 69, 11/31v [2 r.], 40, 72v; *BielKron* 210v; *Mqcz* 384c; przeto tego mnimánia fą ludźie/ że to on więcey Cefarfkiey łáŕce/ niżli prawdźie folguiąc nápiŕał. *ModrzBaz* 97v; *SkarŻyw* 593.

»majestat cesarski« [szyk 13 : 5] (18): wierzem yż ináczey wáŕz máieŕtat Cefárŕki tego nieuczyni *BielKron* 208; Miłóŕciwy Cefárzu/ ia pozdrawiam máieŕtath wáŕz Cefárŕki iáko oycá y pána ŕwego *BielKron* 414, 174, 174v [2 r.], 192v, 197, 206v (16); *BielSpr* 11v; *SkarJedn* 290.

»cesarskie miejsce« [szyk 1 : 1] (2): HERáklion y Mártyná mátká iego byli ná Cefárŕkim mieyŕcu dwie lecie *BielKron* 166; *RejPos* 251.

»orzeł cesarski« (2): gdzie był Orzeł Cefárŕki y Smok Senácki máłowány *BielSpr* 14, 12.

»osoba cesarska« [szyk 3 : 2] (5): myŕmy ná ten czás opuŕŕili Polŕkie kroleŕtwo chcąc widzyeć Cefárŕką ofobę *BielKron* 414; *HistRzym* 41v; Nie rozumieyże tu przez wzminkę Cefárŕką íżby to tylko łámá ofobá Cefárŕka ná tym zależáła *RejPos* 252v; *BielSpr* 52v; *NiemObr* 62.

»państwo cesarskie« (2): nayprzednieyŕze Biŕkupy w páńŕtwie Cefárŕkim Kurfirŕtámi/ to ieft/ Kxiáżęty vtzynił náprzednieyŕzymi *KrowObr* 35; *ActReg* 144.

»prawo cesarskie« [szyk 37 : 7] (44): Kthory uyvod yeřth í pyřma praua czeřarfkyego gđyře mouy *PatKaz I* 5, 3v, 9; Práwo to/ niezwáli go Práwem Ceřárfkim áni Otthonowym/ ále Máydeburřkim: iře go wMáydeburgu vřywali. *GroicPorz* a4; Wřzakře wedle Práwá Duchownego y Ceřárfkiego/ táki bywa pokonány przes řwiádky y przes przyrownánie Liter. *GroicPorz* y3v, a4 [2 r.], cv, ř2v, bb, řř4v (11); *OrzRozm* L4v, M; *BielKron* 199v; Ius civile, Ceřárfkie álbo řwieckie práwo. *Mqcz* 178d, 90b, 303d, 372c; *RejPos* 251v; Ale Boře day/ áby práwá Ceřárfkie y Papięfkie [*leges civiles et pontificiae*] iednákie były. *ModrzBaz* 100v, 34v, 88; *SkarJedn* 173; *CzechEp* 42; *NiemObr* 64; ták iáko řá řpifáne práwá Ceřárfkie zá Iuřtynianá Ceřářzá/ prřeż trřeż męřow do tego wyřádzonych. *GórnRozm* E, D4v, H2; *WujNT* 121; Otóř Státut Polřki řzerřeý řkrzydłá řwé rozřciága, á práwo Ceřárfkie *de specie* tylko mowiá *SarnStat* *6v, 244, 585, 602, 647, 716 (11); *SkarKazSej* 701a.

»rod cesarski« [szyk 1 : 1] (2): Wřzakře nie dziw že tznotliwi býli/ Bo řie z dobre matky narodzili: Która býła rořczřka rodu Ceřarfkiego *KlerPow* 3; *Skarřyw* 241.

»sceptrum cesarskie« (2): Sceptrum Ceřárfkie tákřeż y korunę oycu Pápięřowi řpuřcił *BielKron* 156, 169v.

»stolec cesarski« [szyk 23 : 4] (27): Stilkon kxiáře Rzymřkie, chcąc řinowi Euchorowi dořtać řtolca Ceřárfkiego, pobudził Wandale/ [...] na panřthwo Rzymřkie. *MiechGlab* 46; *HistAl* F3; drugie iř z Rzymá ięřth przenieřiony řtolec Ceřárfki do Konřtántynopolá *KrowObr* 29v; *OrzRozm* L4; Iechał tedy do Rzymá áby przyiáł řtolec Ceřárfki *BielKron* 146v; Po řmierci Wáłentynianá dwie lecie Ceřárfki řtolec řprawował *BielKron* 160; krolewřki řtolec [...] řtał po práwicy řtolcowi Ceřárfkiemu. *BielKron* 330v, 141, 148, 156, 167, 168v (23).

»stolica cesarska« = *tribunal Caesaris Vulg* [szyk 7 : 5] (12): gđyř on *Imperium transtulit*, řtolicę Ceřárfką opánował *CzechEp* [415], 373, 376, [379] *marg*, [398] *marg*, [400], [414]; wřzytkie páńřtwá/ ktore do Ceřárfkiej řtolice przedtym naleřáły przywrocić muřiał. *NiemObr* 63, 158, 168, 169; *WujNT Act* 25/10.

»tytuł cesarski« (2): ábowiem s tey wařni zyemie Włofkie áni go piřáli w Kroniki miedzy Ceřárze/ áni mu tytułu Ceřárfkiego piřáli *BielKron* 182v; Sub titulo Caesaris, Pod tytułem álbo pieczęciá Ceřárfką. *Mqcz* 458d.

»ziemia cesarska« [szyk 4 : 3] (7): *LibLeg* 7/100, 11/23; Holándria řiemiá Ceřárfką/ od puřnocy ma morze y ořtátek Renu *BielKron* 285v, 199v; Napřzod nikt zazłe niebędzie miał, ze wCesarską ziemię idziemy. *ActReg* 4v, 58, 86.

Zestawienia: »jego (a. wasza) cesarska jasnoř« (6): To I. N. M. czyni dla tego/ áby wářzá Naiářnieyřza C. M. tym řřzetelniey y pewniey obáçyć raczył/ thę řzczerá/ pewná/ řycřliwą przyiářń/ ktorá I. C. I. ku wářzey C. I. ma *BielKron* 332; Ořobliwie řie teř I. C. I. kocha z wářzey C.I. długiego řyćia *BielKron* 332, 332 [4 r.].

»wasza (a. jego, a. jej) (najařniejsza) cesarska miłoř« [*w tym: wasza cesarska jego miłoř (1), wasza miłoř cesarska (1), cesarska jego miłoř (1)*] (214): Aprzithiim theřz bandzye zandal ych ařzwáľcza Ayařbasshe, aby nam wřifřhko dobre V. C. ye⁸⁰ M. przyaczielya nalřego yednaly *LibLeg* 7/9v; Pan moy Crol Polřki, przyaczel y řzanszyad V. Cařarřkyey miłořczy, kařzal pořdrovyenyae przyaczielřkie abracřkye powiedziecz. *LibLeg* 7/31; Ayeřly zemy przithem pořelřthwye bycz kařze, thedy vedlye

voley a rofkazanya ye⁸⁰ C. M. rad poyadą *LibLeg* 7/35; any dochodow oddawaly ymo yey C. m. *LibLeg* 11/188, 7/8 [3 r.], 8v [6 r.], 9 [8 r.], 9v [3 r.], 31 [7 r.] (194): Profząc przytym pilnie/ aby też wálzá N. C. M, poimáne Turki ku ich nabożeńítwu wolno puścić raczył. *BielKron* 332, 332 [10 r.], [332²], [332³]v, 394v; rácz Wálzá Miłość Cefárská wítác/ iuz obiad będzie nie długo. *WerGość* 245; *ActReg* 75, 159.

Zestawienia w funkcji n-loc: »Miasto Cesarskie« = *Cezarea Filipowa* (1): GDy przyšzedł Pan Iezus do miálfhá Cefárkíego kthore zwano Filipowym [*in partes Caesareae Philippi Matth* 13/13] pytał zwolennikow swoich *RejPos* 299v.

»Cesarskie Miasto« = *Carogród* (2): gdzie się przenioflá głowá świeckiego pánowania Rzymfkiego/ to ieft w Cárogradzie: ktory wielkim y Cefárskim miálfem y nowym Rzymem zwany był. *SkarJedn* 174, 168.

»Cesarski Stolec« (1): Forum Tiberii, Miálfteczko w Schwaickerskíey ziemi nád Renem leżące/ po niemiecku zową/ Keyferftul/ to yeft/ Czełarsk i [!] ftolec. *Mącz* 135b.

Synonimy: carski, krolewski.

HG